

hom. 1 in Dominicam primam post Epiphaniam, circa fin., tom. 7; Hugo de S. Victor., lib. de Incarnat. Verb., c. 6; Damasc., lib. 3 de Fide, c. 22, ubi aliam refert expositionem, scilicet, ut Christus dicatur crescere in gratia in suis membris, quæ, ut per se constat, literalem sensum non continet.

5. *Objectio.* — *Solutio.* — Sed de priori dubitari potest, quia ita dicitur de Christo crevisse in gratia sicut in etate; sed in etate non solum ostendit augmentum, sed vere comparavit illud; ergo et in gratia; unde et ibidem dicitur crevississe coram Deo et hominibus. Respondetur: ideo D. Thomas hic non solum dixit crevississe, ostendendo gratiam suam, sed crevississe in effectibus, faciendo excellentiora opera ipsius gratiæ, et hoc modo revera crescebat, quia re ipsa efficiebat opera gratiæ excellentiora, per quæ licet ipse non fieret sanctior aut justior, nec plus aliquid mereretur, propter infinitam dignitatem personæ suæ, et quia a principio habuit gratiam consummatam, nihilominus illa opera de se erant sufficientia ad augendam gratiam, quatenus novum meritum continebant.

ARTICULUS XIII.

Qualiter gratia Christi habitualis se habeat ad unionem¹.

1. *Ad tertium decimum sic proceditur.* Videlur quod gratia habitualis in Christo non subsequatur unionem. *Idem enim non sequitur ad seipsum.* Sed hæc gratia habitualis videtur eadem esse cum gratia unionis; dicit enim Augustinus in libris de Prædestin. Sanctorum²: Ea gratia fit ab initio fidei sua homo qui cumque Christianus, qua gratia homo ille ab initio suo factus est Christus. Quorum duorum primum pertinet ad gratiam habitualem; secundum ad gratiam unionis. Ergo videtur quod gratia habitualis non subsequatur unionem.

2. *Præterea, dispositio præcedit perfectionem tempore, vel saltem intellectu.* Sed gratia habitualis videtur esse sicut quædam dispositio humanæ naturæ ad unionem personalem. Ergo videtur quod gratia habitualis non subsequatur unionem, sed magis præcedat.

¹ 3, d. 43, q. 3, art. 2, q. 3, et opusc. 2, c. 23, et opusc. 60, c. 3, col. 2.

² C. 43, ante med.

3. *Præterea, commune est prius proprio.* Sed gratia habitualis est communis Christo, et aliis hominibus; gratia autem unionis est propria Christo. Ergo prior est secundum intellectum scilicet, ut Christus dicatur crescere in gratia in suis membris, quæ, ut per se constat, literalem sensum non continet.

Sed contra est, quod dicitur Isai. 42: Ecce servus meus, suscipiam eum; et posteā sequitur: Dedi Spiritum meum super eum; quod quidem pertinet ad donum gratiæ habitualis. Unde relinquitur, quod susceptio naturæ humanae in unitatem personæ præcedat gratiam habitualis in Christo.

Respondeo dicendum, quod unio humanæ naturæ ad divinam personam (quam supra¹ diximus esse ipsam gratiam unionis) præcedit gratiam habitualis in Christo, non ordine temporis, sed naturæ et intellectus.

Et hoc triplici ratione: primo quidem secundum ordinem principiorum utriusque. Principium enim unionis est persona Filii assumens humanam naturam, quæ secundum hoc dicitur missa esse in mundum, quod humanam naturam assumpsit. Principium autem gratiæ habitualis, quæ cum charitate datur, est Spiritus Sanctus, qui secundum hoc dicitur mitti, quod per charitatem mentem inhabitat. Missio autem Filii, secundum ordinem naturæ, prior est missione Spiritus Sancti, sicut ordine naturæ Spiritus Sanctus procedit a Filio, et a sapientia dilectio. Unde et unio personalis, secundum quam intelligitur missio Filii, est prior, ordine naturæ, habituali gratia, secundum quam intelligitur missio Spiritus Sancti. Secundo, accipitur ratio hujus ordinis ex habitudine gratiæ ad suam causam. Gratia enim causatur in homine ex præsentia divinitatis, sicut lumen in aere ex præsentia solis; unde dicitur Ezech. 43: Gloria Dei Israel ingrediebatur per viam orientalem, et terra splendebat a maiestate ejus. Præsentia autem Dei in Christo intelligitur secundum unionem humanæ naturæ ad divinam personam; unde gratia habitualis Christi intelligitur ut consequens hanc unionem, sicut splendor solem.

Tertio, ratio hujus ordinis sumi potest ex fine gratiæ; ordinatur enim ad bene agendum. Actiones autem sunt suppositorum et individuorum. Unde actio, et per consequens gratia ad ipsam ordinans, præsupponit hypostasim operantem. Hypostasis autem non præsupponitur in humana natura ante unionem, ut

¹ Q. 2, art. 10, et quæst. 6, art. 6.

ex supra dictis patet¹. Et ideo gratia unionis secundum intellectum præcedit gratiam habitualis.

Ad primum ergo dicendum, quod Augustinus² ibi gratiam nominat gratutam Dei voluntatem, gratis beneficia largientem. Et propter hoc eadem gratia dicit hominem quemcunque fieri Christianum, qua gratia factus est homo Christus, qua utrumque gratuita Dei voluntate absque meritis factum est.

Ad secundum dicendum, quod, sicut dispositio in via generationis præcedit perfectionem, ad quam disponit in his quæ successive perficiuntur, ita naturaliter perfectionem sequitur, quam aliquis jam consecutus est; sicut calor, qui fuit dispositio ad formam ignis, est effactus profluvens a forma ignis jam præexistentis. Humana autem natura in Christo unita est personæ Verbi a principio, absque successione. Unde gratia habitualis non intelligitur ut præcedens unionem, sed ut consequens eam, sicut quædam proprietas naturalis. Unde et Augustinus dicit in Enchiridio³, quod gratia est quodammodo Christo homini naturalis.

Ad tertium dicendum, quod commune est prius proprio, si utrumque sit unius generis. Sed in his quæ sunt diversorum generum, nihil prohibet proprium esse prius communi. Gratia autem unionis non est in genere gratiæ habitualis; sed est supra omne genus, sicut et ipsa divina persona.

Unde hoc proprium nihil prohibet esse prius communi, quia non se habet per additionem ad commune, sed potius est principium et origo ejus, quod est commune.

Littera D. Thomæ clara est, res vero ipsa jam est in superioribus explicata.

DISPUTATIO XXII,

In duas sections distributa.

DE PERFECTIONE HABITUALIS GRATIÆ CHRISTI.

Hic non est sermo de perfectione essentiali, seu specifica, de hac enim satis in superioribus diximus, disput. 18; agitur ergo in præsenti de perfectione accidentalis, et præsertim de ea quæ est per modum intensionis, nam de extensione hujus gratiæ multa etiam tractata sunt, et alia dicenda sunt in quæstione se-

¹ Q. 4, art. 2.

² Loco cit. in argum.

³ C. 40, tom. 3.

bus ipsius qualitatis; si autem intenderetur, necessario redderet pulchriorem ipsam animam, et proportionatam, et acceptam ad maiorem gloriam; ergo faceret animam magis gratiam; ergo augeretur ipsa in esse gratiae, sicut in esse qualitatis; est ergo utraque ratione finita. Tertia sententia est, gratiam illam in entitate, et gradibus intensio[n]is esse finitam, tamen in ratione gratiae esse aliquo modo infinitam. Haec videtur esse opinio divi Thomæ in his articulis, ut illum exposuimus, et videtur esse communior sententia et vera; oportet tamen eam convenienter exponere, præsertim quoad posteriorem partem.

2. *Prima conclusio.* — Dico ergo primo: gratia habitualis in Christo est finita in entitate sua, et intensio[n]e quam in subjecto habet; ita D. Thom. et tota ejus schola; Palud., in 3, d. 13, q. 1, art. 2, et art. 4, concl. 2; Bonav. et Richard., art. 1, q. 2; Alma., q. 1; Gabr., q. 1, art. 2; Capr., q. 1, art. 1, conclus. 2, et art. 3, in princ.; Marsil. in 3, q. 10; Ocham, q. 7; Scot., Durand., et Albert., locis citatis. Duobus autem modis potest haec assertio fundari. Prior erit, si non supponamus esse impossibilem qualitatem gratiae infinite intensam. Sic enim aliqui contendunt, etiam si gratia infinite intensa in esse qualitatis possibilis sit, nihilominus datam non esse Christo ut homini, quia nec fuit necessaria ad finem redemptionis, nec per se fuit debita ratione unionis. Primum per se notum est, quia infinitas meritorum, et æquitas ac rigor justæ satisfactionis ejus non est sumendus ex infinita qualitate gratiae; imo (ut ex dictis supra, quæstione prima, art. 2, constat) nec sola illa infinitas fuisse sufficiens ad totum illum valorem moralem, qui fuit in operibus Christi; nec ad illum fuit necessaria, quia satis fuit infinitas personæ, et dignitas, quam gratia ipsa creata in esse gratiae, et omnes Christi operationes in esse meriti et satisfactionis inde participarunt. Secundum probatur, quia, ut D. Thom. hic ait, art. 12, mensura dispositionis seu formæ sumenda est ex fine; et mensura proprietatis, ex principio a quo manat; sed unio, propter quam datur gratiam habitualis, vel ut dispositio ad illam, vel ut proprietas debita ratione illius, haec, inquam, unio est simpliciter finita physice seu in genere entis; ergo illi tantum respondet gratia finita in genere qualitatis, quia Deus, qui omnia in pondere et mensura constituit, optimo ordine ac proportione omnia perficit, et non confert infinitum

aliquid sine necessitate aut ratione sufficiente. Minor probatur, quia illa unio est modus quidam realis creatus, atque adeo simpliciter finitus in essentia; nam, licet secundum quid, seu negative sit infinitus, in quantum nulla potest esse perfectior unio, licet in infinitum multiplicentur, absolute tamen finitum quid est essentialiter, ut per se constat; intensive autem non est infinita, quia est indivisibilis, et non recipit magis et minus.

3. Sed hic dicendi modus mihi probari non potest; fateor equidem non colligi evidenti consequentia, si gratia habitualis potest esse actu infinita intensive, datum esse animæ Christi, quia sine dubio potuit Deus illam non conferre, ut de tota ipsa gratia supra dictum est; censeo tamen tanta probabilitate colligi, quanta colligimus ex vi unionis Christo fuisse debitam perfectissimam gratiam, et gloriam a principio conceptionis, et alia similia dona. Hoe autem non colligimus ex aliquo fine extrinseco, ut redemptionis, vel alio simili; nam ad hunc finem non erat necessaria infinita gratia, ut argumentum factum probat, et de facto omnes fatemur. Neque hoc quidquam ad præsens refert, nam multas perfectiones habuit Christus, quæ per se necessariae non erant ad finem redemptionis, ut gloriam a principio conceptionis sua, scientiam infusam, et similes, quas habuisse dicimus propter se, et propter earum perfectionem, tanquam proprietates decentes talem personam. Ad hunc ergo modum dicimus habiturum fuisse infinitam gratiam habitualem, et infinitum lumen gloriae, et infinitam visionem et dilectionem Dei, si haec essent possibilia. Probatur primo ratione supra insinuata, quia nullus gradus finita perfectionis potest in his proprietatibus assignari, ita conveniens et decens dignitatem personæ Christi, quin major perfectio in eadem proprietate sit etiam decens et proportionata tantæ dignitati; ergo si possibilis esset infinita perfectio, illa sola esset quæ haberet proportionem veluti adæquatam, maximeque connaturalem cum tali dignitate.

4. Dices: hoc argumento probaretur de facto nullam gratiam finitam potuisse conferri Christo; sed ad hoc responsum est non esse simile; nunc enim verum est nullam gratiam finitam ex se esse plene adæquatam dignitati Christi; tamen, quia nulla dari potuit summa possibilis absolute, necessarium fuit ex ordine sapientiae divinae in certo aliquo gradu constitui, in quo solo esset possibilis

secundum legem Dei ordinariam, et haberet convenientem proportionem cum tali mysterio, consideratis aliis rationibus divinæ providentiae. Quod necesse est fateantur omnes, qui dicunt gratiam Christi non fuisse simpliciter summam, sed ex se potuisse augeri in infinitum secundum potentiam Dei absolutam; quia ex sola natura physica, ut sic dicam, non potest assignari aliquis gradus gratiae habitualis finitæ, qui sit connaturalis et debitus Christo ratione sue dignitatis personalis, quæ simpliciter infinita est. Hoc autem probatur, quia gratia non est proprie debita humanitati, sed huic homini; ergo debetur ratione dignitatis, et perfectionis hujus hominis; ergo non solum ratione modi unionis, qui magis est proprietas seu perfectio humanitatis ut sic, quam hujus hominis ut sic, sed maxime debetur ratione dignitatis personalis hujus hominis. Confirmatur primo, nam huic homini debetur haec gratia, quatenus est Filius Dei naturalis; non est autem Filius Dei naturalis humanitas, sed hic homo, nec est Filius naturalis ratione unionis præcise sumptæ, ut modus creatus est, sed ratione personæ incretae, quæ hunc hominem componit, et reddit dignum omni supernaturali perfectione; ergo, etc. Confirmatur secundo, quia visio beatifica non debetur naturæ, si proprie loquuntur, quia actiones sunt suppositorum; debetur ergo personæ; ergo debetur ratione dignitatis personalis; ergo debetur in perfectione et intensio[n]e proportionata dignitati personæ; sed haec est simpliciter infinita; ergo, si visio infinita possibilis est, tota illa debetur tali personæ; ergo et lumen gloriae infinitum, et consequenter gratia infinita.

6. Sed dicunt, gratiam Christi non esse commensurandam personalitati, sed unioni, quia gratia datur ut perfectio naturæ, et ut elevans naturam ad novum ordinem et genus operationum; principium autem operandi est natura, non personalitas ista. Sed hoc non recte dicitur, alias eodem modo dici posset, gratiam habitualem non deberi ratione hypostaticæ unionis, quia illa unio, prout est modus creatus in humana natura, non ordinatur proxime et per se ad operationem, sed ad componendam personam, et ad subsistendum; tamen hinc consequenter fit, ut illi personæ sic compositæ debeat operaciones, non tantum consentaneæ naturæ unitæ secundum se considerate, sed etiam dignæ tali persona sic composita, et natura sic deificata per unionem ad personam increatam; hujusmodi autem sunt operationes ordinis divini, et consequenter principia earum, atque adeo habitualis gratia, quæ est veluti radix omnium principiorum seu habitum, et actuum. Deinde, licet personalitas non sit principium

formale operandi, tamen constituit ipsum principium per se operans, unde etiam postulat naturam aptam ad operandum sibi proportionatam, unde personalitas divina postulat per se et intrinsece naturam divinam; quod si unienda est extrinsecæ naturæ, postulat illam deificatam formaliter et in esse naturæ; et hoc est debitum isti personalitati. Et revera hic est modus loquendi Sanctorum, ut patet ex omnibus adductis, et signatim ex Damasc., 3 de Fide orthod., quem D. Thom. in tota hac quæstione imitatur, ut patet ex hoc artic. 1, et art. 11, 12, 13, ubi ex dignitate Verbi divini et proprietatibus ejus, colligit gratiam habitualem in Christo, et perfectionem ejus. Quod si aliquando tribuitur unioni, ut revera tribui potest, non est ut principali formæ ac radici, sed ut nexui, seu conditioni quæ secum necessario adducit Verbum, et illud intrinsece unit naturæ, et in eo consistit summa excellentia illius doni, ratione cuius cetera debentur. Igitur gratia habitualis non tantum ratione illius unionis, sed maxime ratione Verbi uniti confortur humaniti Christi, sicut esse impeccabilem, et similes proprietates ratione Verbi uniti præcipue conferuntur; ergo gratiæ intensio, si fieri posset, commensuranda esset Verbo unito; unde, si possibilis esset infinita, tam connaturalis illi esset, sicut est ipsa gratia absolute dicta; illa ergo supposita sententia, non video cur negandum sit, esse in Christo infinitam gratiam intensive in esse qualitatibus, esseque in eo actum amoris Dei infinite intensum, et visionem Dei, qua videat infinite Deum, tam intensive, quam extensive, nam, si hæc non repugnant, optime quadrant, et maximam proportionem habent cum illius animæ dignitate. Imo simpliciter videtur pertinere ad perfectionem operum Dei, ut sese alicui creaturæ illo perfecto modo possibili manifestet; et quod simili modo summo omniratione creata, ab aliqua creatura ametur; ergo maxime hoc decebat fieri in illa anima seu natura, quæ deificata est per unionem, et quodammodo propria Dei effecta. Ad hæc, si Christus suis meritis assequeretur gratiam et gloriam, prout posset, infinita gratia et gloria intensive, si est possibilis, illis responderet, quia ex vi unionis ejus merita habent valorem condignum, et super excedentem ad totum illud pondus gratiæ et gloriæ, nec esset ulla ratio cur ex divina ordinatione, ad limitatum aliquod præmium essent illa merita referenda; sed totum id quod posset secun-

dum legem ordinariam esse debitum ex merito, est debitum et connaturale ex vi unionis; ergo. Alio ergo modo fundanda est conclusio posita, scilicet, quia gratia fieri non potest actu infinita secundum intensionem realem ac physicam, seu gradualem. Hoc autem probari potest primo ex propria ratione ipsius gratiæ, quæ est facere gratum aut sanctum; creature autem nunquam potest ita esse grata et sancta, quin per opera fieri possit gratior et sanctior; ergo signum est non esse capacem infinitæ gratiæ. Sed ad hoc facile responderi potest negando assumptionem; anima enim Christi per gratiam est ita grata, ut gratior esse non possit; idem ergo dici posset in suo genere de anima infinite grata per gratiam actu infinitam. Nec refert quod talis anima posset opera sanctitatis multiplicare, quia per ea non fieret sanctior, ut etiam patet in anima Christi, et suo modo in beatis, qui non sunt sanctiores, etiamsi varia opera virtutis operentur; sicut enim illi ratione status non sunt capaces augmenti, ita si quis haberet gratiam actu infinitam, esset etiam augmenti incapax ratione infinitæ perfectionis talis formæ. Aliter D. Thom. hoc probat ex subjecti incapacitate, quia anima, cum sit creatura, non est capax infinitæ perfectionis; quæ ratio et per se difficilis est, et supponit rationes alias, propter quas repugnat creaturæ infinita perfectio intensiva, ut supra, exponendo D. Thom., diximus. Unde qui dicunt gratiam secundum se et separatam posse esse infinitam, non vero inhaerentem in subjecto, ut sumi potest ex Capreolo, in 1, d. 33, art. 2, concl. 2; hi, inquam, non recte loquuntur, ut docent Gregor., in 1, d. 17, q. 6, concl. 3, in fine; et Gabr. ibi, q. 8, concl. 3 et 4, et in 3, d. 13; tum quia fieri non potest ut accidens separatum sit capax majoris intensionis quam inhaerens, cum essentialiter dicat ordinem ad subjectum secundum omnes gradus suos; si ergo est infinite intensum secundum se, totum est aptum inhaerere subjecto; tum etiam quia si gratia actu infinita est possibilis, cum gradus ejus inter se formaliter non repugnant, neque in eodem subjecto simul esse repugnabunt. Et propterea dixi, difficile esse ex incapacitate subjecti ostendere talem gratiam infinitam esse impossibilem, quia anima de se capax est eujuscumque gradus gratiæ, et omnium simul, si aliunde non repugnat infinitos gradus gratiæ simul produci, unde incapacitas animæ ad gratiam actu infinitam videtur supponere

talem formam actu infinitam de se esse impossibilem. Quocirca nullam invenio propriam rationem qua hoc ostendam, sed generalibus rationibus utendum censeo, per quas ostendis solet, repugnare creaturam esse actu infinitam, tam in essentia, quam in quantitate vel intensione, quæ potissimum sumi solent ex incommodis, et repugnantibus rebus quæ posito infinito sequi videntur; tum etiam ex ipsa ratione infiniti, quod cum sit quid confusum et indeterminatum, non videtur posse cadere sub certam et determinatam intentionem agentis, ut D. Thom., 1 p., q. 7, argumentatur.

7. Et specialiter de infinite intensiva qualitatis declarari potest, quia vel intensio fit per aggregationem plurium graduum similium in eodem subjecto, vel per radicationem et proprium ac per se augmentum ejusdem qualitatis. Prior modus est falsus, ut ex philosophia suppono; et præterea ex eo sequitur, si potest Deus congregare infinitos gradus gratiæ in eodem subjecto, eadem ratione posse in illo ponere omnes possibles, ita ut neque in illo, neque in alio subjecto possit alius gradus gratiæ fieri, quia nulla major ratio repugnantæ in hoc posteriori modo infinitatis, quem adæquatum vocant, reputatur, quam in priori, quem vocant inadæquatum. At consequens est absurdissimum; quis enim intelligat Dei potentiam ita exhaustam, ut amplius non possit producere, vel simpliciter, vel in aliquo ordine? aut quis admittat fieri posse ut propter multiplicationem gratiæ in uno subjecto, non possit Deus alia subjecta gratificare? hic ergo modus infinitæ intensionis impossibilis est. At, si veriori modo intelligamus intensionem per radicationem et augmentum per se ejusdem qualitatis, tunc concipi non potest qualitas intensa sine principio et fine, id est, sine primo et ultimo gradu. De primo ita declaro, quia augmentum per se in intensione qualitatis consistit in hoc, quod unus gradus per se supponit alium, et quoad hoc habent aliquam diversitatem. Unde fit, necessarium esse ut sit aliquis gradus immediate respiciens subjectum, quia unus non respicit subjectum, nisi mediante illo quem per se supponit; ergo necesse est ut aliquis sit quasi immediatus, et ille erit primus, quia alias non posset illa qualitas afficer subjectum, nisi per aliquid sui immediate respiceret illud, et quasi inciperet fundari in illo; ex illa ergo parte necesse est dari extrellum et terminum in qua-

libet qualitate intensa. Quod in hunc modum potest confirmari et declarari, quia Deus posset gratiam seu charitatem, quæ fingitur infinite intensa, minuere infinite, sicut auxit infinite, et illam relinquere in unico tantum gradu, qui proxime respicit subjectum, et est quasi fundamentum cæterorum; ergo ex ea parte ille est primus, et terminus illius qualitatis. De alio vero extremo, quod etiam in illo necesse sit dari ultimum terminum, probari imprimis potest illa ratione, quod in per se ordinatis non potest intelligi processus in infinitum. Deinde, quia Deus posset unum gradum auferre ab illa qualitate, qui necessario deberet esse ultimus, quia intermedius non posset auferri, quin auferrentur omnes in eo fundati, propter essentiale subordinationem, quam supponimus. Similiter posset Deus unum gradum addere illi qualitati; ille ergo superadderetur ultimo gradu præexistenti.

8. *Objectio.* — *Solutio.* — Potest etiam adiungi ratio theologica a posteriori, quia si gratia Christi esset actu infinita, etiam lumen gloriæ et visio beata essent actu infinita; unde fieret consequens, animam Christi videre Deum, quantum visibilis est ex parte objecti, videndo in illo quidquid ab eo fieri potest. Consequens autem esse falsum ostendemus infra, q. 10. Sequela vero patet, quia gratiæ respondet gloria.

9. Dicit fortasse aliquis, magis repugnare actualem visionem esse infinitam quam habitum gratiæ, vel ipsum lumen gloriæ, quia ad visionem requiritur conatus activus potentiae, potentia autem finita non potest infinitum conatum adhibere; at vero in suscipienda gratia, vel lumine gloriæ, passive tantum concurret anima; et ideo non videtur similis ratio. Sed hoc non recte dicitur, quia si habitui gratiæ vel lumini gloriæ non repugnat intensio actu infinita, neque etiam repugnat actu videndi, quantum est ex parte illius; neque ergo repugnat potentiam humanam elevari ad eliciendum illum per habitum seu principium infinitum, et auxilium proportionatum, quia intellectus non concurret ad illam visionem, juxta mensuram naturalis perfectionis, sed juxta mensuram auxilii, et formæ per quam elevatur, et ideo verius et proprius dicitur non concurrere per potentiam et efficacitatem naturalem ut sic, sed ut habet in se potentiam obedientiale, quæ de se extenditur ad omne id quod contradictionem non implicat.